

סימן כא

תביעת נזיקין בגין הסרת כשרות

ראשי פרקים

- א. שיקול דעתו של גוף נותן הכשר
- ב. נאמנות שליח בית דין
- ג. תקנת הציבור שלא לדון בזה
- ד. דיין שטעה
- ה. כשכוונתו לטובה
- ו. מניעת ריוח
- ז. מבייש בדברים

במשך מספר שנים נתן גוף רבני מפורסם את ההכשר למפעל מזון. לאחרונה הודיעה ועדת הכשרות שהיא מסירה את ההכשר בעקבות ליקויים חמורים וכו' שהתגלו במפעל. הדברים פורסמו אף בעתונות הכתובה וע"ג לוחות המודעות. זמן קצר לאחר מכן נתן גוף רבני אחר את ההכשר למפעל. המפעל טוען כי הרבנים שהסירו את ההשגחה ביישו אותם בדברים לא נכונים, והראיה כי ועדת כשרות מכובדת אחרת נתנה הכשר למפעל. כמו כן בעקבות גילוי הדעת, נמנעים מפעלים וצרכנים פרטיים לקנות את מוצרי החברה, ויש בכך גרימת נזק ומניעת ריוח.

א. שיקול דעתו של גוף נותן הכשר

לפני שאכנס לעצם הדיון בטענות ההלכתיות בדבר נזקי בושט ומניעת מכירות, נראה כי יש לדחות את התביעה על הסף משני טעמים עיקריים. כאשר מפעל פונה לגוף נותן הכשר, על מנת שיפקח וישגיח על הליך היצור ועל החומרים, על מנת שיתן את חותמו למוצרי המפעל, כאשר ציבור רחב סומך על שיקול דעתו ההלכתית של אותו גוף נותן הכשר, ובלעדי החותם ימנעו רבים וטובים לקנות את מוצרי החברה, הרי שהמפעל מכופף את עצמו לכל דרישותיו של אותו גוף, בין אם יהיו אלו דרישות הלכתיות או כל דרישה אחרת. אם סבור המפעל כי רף הדרישות של אותו גוף גבוה מדי, הם רשאים בכל עת ובכל זמן להפסיק את ההתקשרות העיסקית. ומאידך - כאשר נראה לגוף נותן הכשר כי המפעל אינו עומד בתנאים שמציבים רבני אותו גוף, יהיו טענות המפעל מוצדקות ככל שיהיו, הוא רשאי ליטול את תעודת הכשרות ולהסיר את ההשגחה על אותו מפעל. לענין זה ולטענה זו משולה ההתקשרות בין גוף נותן הכשר למפעל להתקשרות עיסקית, שבדרך כלל אף מעוגנת בחוזה המאפשר לגוף נותן הכשר להתיר את קשר הכשרות לפי שיקול דעתו הבלעדי.

מטבעם של דברים, גוף נותן הכשר אינו חייב למסור דו"ח על מעשיו אלא לבורא עולם. אולם כיון שיש ציבור גדול הסומך עצמו על גוף זה, רואה עצמם הרבנים חובה להודיע ולדווח

על הסרת ההשגחה והאחריות. לעיתים מספיקה הודעה על הסרת ההשגחה, כדי שיראה הציבור ויזהר, ולעיתים צריכים הרבנים להודיע גם את טעם ההסרה, כדי להדגיש את חומרת המציאות, כדי שהציבור לא יכשל בכח ההרגל וימשיך לקנות את מוצרי המפעל, בטענה של מה יום מיומיים. זו חובתו של גוף נותן הכשר לציבור שנותן בו את אמונו, ומכח האמון - שנתנו לו גם בעלי המפעל - הוא שואב את כוחו ואמונו להסרת ההשגחה.

אין מקום לברר את טענת המפעל האם דברי גוף נותן ההכשר הם דברי אמת אם לאו. עצם פניית בעלי המפעל לגוף נותן ההכשר בבקשה כי יתן את חותמו למפעל, הרי זה הכרזת אמון כלפי גוף נותן ההכשר, ומעין דברי המשנה בסנהדרין כד,א נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך, נאמנים עלי ג רועי בקר, וכדין נאמנות של שלישי (עיין שו"ע חו"מ נו,א), וכדין נאמנות של שליח בית דין (עיין שו"ע חו"מ יא,א וברמ"א ח,ה), ויתבאר גדר הנאמנות בהמשך הדברים.

זאת ועוד - ענין מתן הכשר או הסרתו הוא ענין הלכתי שנתון לשיפוטו של מי שהוסמך לכך. כשם שלא יעלה על הדעת לתבוע רב על שפסק את אשר פסק בהלכות שבת או בהלכות טהרה וכד', כך גם אין לדרוש הסברים או לתבוע גוף נותן הכשר, כאשר לפי שיקול דעתו ההלכתית ולפי גדרי ההלכה שהציב לעצמו, אין מקום להשאיר את חותם כשרותו על המפעל. ואם אמור יאמר הרב אין בכוחי להתיר דבר מסוים, ויבוא רב אחר ויתיר, וכי יש מקום לתבוע את הרב האוסר. גם הפרסום לאיסור הוא מעצם טיבעו דבר הנתון לשיקול דעת הלכתי. עד היום קנה הציבור מאותו מפעל, לא מתוך אמון לבעל המפעל אלא לרבנים שעומדים מאחרי גוף נותן ההכשר, וע"כ יש לשקול ליצור הד מתאים שידע הציבור ויזהר שמכאן ולהבא לא ירכוש את מוצרי המפעל. וכחשכת הערפל כך עוצמת פיזורו. ע"כ לא יכול גוף רבני חשוב ככל שיהיה, לכופף גוף אחר לתת הכשר למפעל, ואף לא להתערב בשיקול דעתו אם לפרסם את דבר הסרת הכשרות. ממה נפשך - אם גוף הכשרות המחווה רבים עליהם, מי יבוא ויערער אחר מעשיו, בפרט שאלה שלא ירכשו את המוצרים הם אלה שהמחווה עליהם. ואם מדובר בגוף קטן ולא מוסמך, ממילא עוצמת הנוק הינה זניחה.

ב. נאמנות שליח בית דין

וכאשר מעלים בעלי המפעל טענה כי לא היתה סיבה אמיתית להסרת ההכשר, כאשר הטענה היא הלכתית, כאמור לעיל גוף הנותן הכשר מוסמך לקבוע את גבולות ההלכה והחומרות על פיהם ינהג. אולם כאשר טוענים בעלי המפעל כי העובדות המונחות בבסיס הסרת הכשרות הינן מוטעות, ורוצים בעלי המפעל לבוא בדין ודברים, בבית דין או בזבל"א, ולברר האם העובדות שעליהם השיתו רבני ועדת הכשרות את החלטתם, הינה נכונה אם לאו, יש לברר האם בכגון זה יש מקום לקיים דין ודברים.

איתא בב"ק קיב,ב: אמר רבינא, האי שלוחא דרבנן (שהלך להזמין איש לדין וחזר ואמר לבית דין אינו רוצה לבוא - רש"י), מהימנינן ליה כבי תרי (דלא משקר בבי דינא), והני מילי לשמתא, אבל לפתיחא (שטר שמתא, וכי שרו ליה שמתא לא שרו ליה עד דיהיב זוזא דפתיחא לספרא), כיון דממונא קא מחסר ליה, דקא בעי ליה למיתב ליה זוזי לספרא - לא. ולכאורה יש להבין מהיכן שואב השליח את נאמנותו, ומדוע יהיה נאמן יותר מאחרים. והנה בשטמ"ק (ב"ק קיב,ב ד"ה שליחא) הביא בשם רבינו יהונתן, וז"ל:

”... וחזר השליח לבית דין ואמר אינו רוצה לבוא, מיהמנין ליה כבי תרי, דאימת בית דין עליו ולא משקר להו, ועל פי דיבורו משמתין ליה מיד ...”

וזה כסברת רש"י דנאמן שליח מפני שאינו משקר, ורבינו יהונתן הוסיף טעם דמירתת לשקר. ומ"מ ומבואר מדברי רש"י ורבינו יהונתן דנאמנותו הוא מפני שאינו משקר דאימת בית דין עליו. ולכאורה יש להבין, דהרי אפילו גדול הנביאים וגדול הדור דאימת שמים עליו ובודאי שאינו משקר, אינו נאמן כבי תרי, דרחמנא אמר על פי שנים עדים יקום דבר, וגזירת הכתוב הוא. ואפשר דכוונת רש"י ורבינו יהונתן דנאמנות שליח בית דין היא מחמת החזקה שאומן לא מרע אומנותו, וכמש"כ התוס' בחולין צז, א (ד"ה סמכינן) על נאמנות קפילא: "אע"ג דעובד כוכבים הוא, כיון דקפילא הוא לא משקר, שלא יפסיד אומנותו". ועדיין צ"ע, דלא מצאנו כן אלא לענין איסורים, ואף דכאן לענין ממון אינו נאמן להוציא ממון מהמסרב, מ"מ נאמן לשמתא, והוי טפי מאיסורים, דסתם עד אחד אינו נאמן.

וראיתי במהרי"ק (שורש צג) שכתב דבמי שאינו שליח בית דין, אמרינן חזקה של שליח עושה שליחותו, דאף דלא אמרינן בכל דבר חזקה שליח עושה שליחותו, מ"מ משום יפוי כח של בית דין שעשו אותו שליח, אמרינן דעושה שליחותו, וע"כ משמתין בהגיע זמן הדיון ולא בא, אבל בשליח בית דין מחמת שלא משקר ומירתת לשקר, משמתין לאלתר. והיינו דחזקה שליח עושה שליחותו לא שייך אלא בהגיע זמן הדיון, דבית דין אומרים שלא בא ע"א שהוזמן כדון, והא דהוזמן ע"י שליח, אמרינן כן מכח החזקה שעושה שליחותו. אבל לשמותי לאלתר, צריכים לטעם שאינו משקר, עי"ש.

סברא אחרת ראיתי בשלטי גבורים (סנהדרין ג, א בעמוה"ר). השלטי גבורים כתב דשליח בית דין אינו נאמן לומר כמה הוצרך התובע להוציא כדי לכוף את הנתבע לעמוד לדון, כשם שאינו נאמן לענין פתיחה:

”ואף אם התנו הבית דין שיהיה נאמן כבי, נראה קצת דאינו מועיל, דהא לגבי כתיבת פתיחה אע"פ שהשליח בית דין נאמן הוא כשנים, אינו מועיל, דהתם ודאי אינו נאמן כבי ממילא אלא שבית דין האמינוהו והתנו עליו כך וכדמשמע לשון הגמרא דאמר האי שלוחא דרבנן מהימנין ליה כבי תרי, דאלמא לא הוי נאמן ממילא אלא שהאמינוהו בית דין. מיהו אינו כל כך ברור, דאיכא למימר דהתם בגמרא הכי קאמר, שליח בית דין נאמן כבי תרי אפילו לא האמינוהו הבית דין, כמו שכתב רש"י הטעם דלא משקר בבי דינא, ואילו האמינוהו בית דין מעיקרא, לא היה צריך רש"י לפרש כך ... אבל לעולם אם האמינוהו בית דין כשנים, אפשר דמהימנין ליה גם לגבי הוצאת ממון וכותבין גם הפתיחה על פיו, דיש כח ביד בית דין לאפקועי ממונא ולהתנות בכהאי גוונא. אלא שנראה מן התלמוד שלא היה מנהג הבית דין להאמין אחד כבי תרי לאפקועי ממון בעלים.”

עולה מדבריו דיש גדר של נאמנות שבית דין נותנים לשליח, ומהני אפילו נאמנות כבי תרי, ובית דין יכולים לתת נאמנות לשליח להיות נאמן באופן מוחלט לענינים מסוימים, וע"כ

בית דין נתנו לו נאמנות לענין ההזמנה ולענין השמתא אך לא לענין הפתיחה, כיון שהיא הוצאת ממון. אבל אה"נ יכלו לתת לו נאמנות גם לזה, (ועיין עוד בתשב"ץ ח"ב סי' נה).

ונראה בהסבר גדר נאמנות שנותנים בית דין, דלכאורה היכן מצאנו שבית דין נותנים נאמנות לעד באופן שיהיה נאמן כשנים לענינים מסוימים. דהנה רבינו ירוחם (מישרים, נתיב ד, חלק ד) הביא מהרשב"א דאם יש מנהג מקומות שהסופר חותם בשביל העד, היודע עדותו על פה ואינו יודע לחתום, השטר כשר; "שכל דבר שבמוחזק הלך אחר הסכמת המדינה ומנהגם". ובב"י (חוי"מ מה, ב) הביא את הרשב"א בשינוי טעם ממש"כ רבינו ירוחם, וז"ל:

"כתב הרשב"א, מקום שנהגו שהסופר חותם ע"פ העד שכותב פלוני בן פלוני חתם במסירת קולמוס, אם קבלו בני העיר עליהם לעשות עדותו כעדות העד - כשר, דהו"ל כנאמן עלי אבא וכו', רבינו ירוחם בשמו בנתיב ד ח"ד."

ועי"ש בהמשך שהביא תש"י הרשב"א דלא מהני ציווי לאחרים לחתום או דמהני ומכוער הדבר. אולם בשו"ע חוי"מ מה, ה פסק דמהני חתימה בציווי העד דוקא אם קבלו בני העיר לעשות עדות החותם בציווי כעדות העד, אך אם לא קבלו בני העיר, לא מהני. וזה כוונתו לישב את הסתירה בתש"י, דמהני קבלת בני העיר שתהא חתימת אחר מועילה כחתימת העד עצמו. ומ"מ מבואר דיש תוקף להסכמת בני העיר לקבל עדות בשטר של מי שאינו עד, אם חתם בציווי העד. ומבואר ברשב"א דמהני מדין קבל עליו קרוב או פסול. ולכאורה בקבלה של קרוב או פסול בעינן קנין או גמר דין שלא יוכל לחזור, ויש תנאים כיצד מהני קבלה, עיין שו"ע חוי"מ סי' כב. וי"ל דכיון שהדבר הוא הסכמת בני העיר, הוי מילתא דרבים שאינה צריכה קנין, וכמש"כ בהגהות מרדכי (ב"מ תנו - תנח), ועיין עוד בשו"ע חוי"מ רד, ט, וברמ"א חוי"מ סו"ס קסג.

לפ"ז כל מקום שיש בו הסכמת רבים לתת נאמנות, שכך נהגו להאמין למי שחותם בציווי העד, הרי זה כנאמנות של נאמן עלי אבא ואביך, ואף שלא קיבל להדיא, אלא כיון שכך נהגו, הרי זה כקבלת נאמנות לעד אחד או לעד פסול. לפ"ז נראה לומר בסברת השלטי גבורים, דגם נאמנות שבית דין נותן לשליח בית דין, כח הנאמנות הוא מהסכמת הציבור, לענין זה לבית דין יש את כח הציבור שנתן תוקף למנהגם ולהחלטתם, שכך נהגו בתי הדין לתת נאמנות לשליח בית דין לענינים מסוימים, וע"כ כל הציבור ובכללם המתדיינים מכח הציבור, הסכימו לקבל את מנהג הדיינים לתת נאמנות לשליח בית דין.

אשר על כן נראה דגם לענין מתן כשרות, הציבור נתן נאמנות לרבנים נותני ההכשר, בכל עניני ההכשר, ובודאי שבכללם גם הסרת ההכשר, לומר מפעל פלוני לא עמד בתנאים שהצבנו, מפעל פלוני עבר על גדרי ההלכה וכו'. וכאשר הנאמנות ברורה וידועה, אף אם יבוא בעל המפעל ויאמר, בעבר נתתי אמון במערכת כשרות מסוימת, כעת אין לי אמון בהם ואינני מקבל את עדותם, וקודם תחילת דין אני רוצה לחזור בי מהנאמנות שנתתי להם, אף אם לא קבל קודם לכן בקנין, אינו יכול לחזור בו, דכיון שהציבור נתנו למערכת הכשרות את אמונם ונתנו להם נאמנות, הרי שיש כאן מנהג הציבור לתת נאמנות למערכת הכשרות בודאי שלענין הסרת ההכשר.

ג. תקנת הציבור שלא לדון בזה

זאת ועוד - נראה דכשרואים בית דין כתב תביעה כנגד מערכת כשרות בדבר הסרת הכשר, כאשר נראה כי הדין עם רבני מערכת הכשרות, ולו רק מבחינת דין הנאמנות וכנ"ל. גם אם יאמרו בעלי המפעל שאף שהדין ברור, הם חפצים לברר בבית דין כדי לערער את אמון הציבור במערכת הכשרות, אין בית דין צריך לתת יד למצב בו יד מערכת כשרות תהיה כבולה באזיקי ההכשר, ולא תוכל לאכוף את סמכותה להסרת ההכשר. ומעין מש"כ הרמב"ם בהל' מלוה ולוה ב,ד לענין שבועת הגאונים, שאין ללוה ממה לשלם חובו למלוה, וז"ל:

מי שהחזק שהוא עני וכשר והולך בתום, והדבר גלוי וידוע לדיין ולרוב העם, ובא בעל חובו להשביעו בתקנה זו, והחזק התובע שאינו מסתפק בעניות זה אלא רוצה לצערו בשבועה זו ולהצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו, או כדי שילך וילוה מן הגויים בריבית ... יראה לי שאסור לדיין ירא שמים להשביעו שבועה זו, ואם השביעו ביטל לא תעשה של תורה - לא תהיה לו כנושה. ולא עוד אלא ראוי לדיין לגעור בתובע ולטרדו, מפני שהוא עיור והולך בשרירות ליבו ... כללו של דבר, כל שיעשה הדיין מדברים אלו וכוונתו לרדוף הצדק בלבד שנטוינו לרודפו ולא לעבור הדין על אחד מבעלי דינין, הרי זה מורשה לעשות ומקבל שכר, והוא שיהיו מעשיו לשם שמים."

והביאו להלכה המחבר בשו"ע חו"מ צט,ד. (ועיין בסמ"ע צט,יב גדר החזק, ובט"ז צט,ד דסק"א בידוע ולא בעינן ג"כ החזק). ואף שדין זה הוא לכאורה דוקא לענין שבועת הגאונים ותקנתם, כדמשמע ברמב"ם (ועיין מש"כ בזה באור שמח, מלוה ולוה ב,ד), מ"מ עיין ברב המגיד שהביא מקור לדברי הרמב"ם מהגמ' בשבועות ל,ב מדין מרומה, שיכול הדיין לחתוך הדין לפי האמת אפילו חוץ מן הדין. וא"כ הוא דין כללי בכל דבר וענין שבדין. ועוד, שבדין מרומה יכול להסתלק שלא ידונו כלל, עיין שו"ע חו"מ טו,ג.

אמנם בלחם משנה הקשה סתירה בדברי הרמב"ם, דבהל' סנהדרין כד,ב כתב הרמב"ם דהאידינא לא דנים באומדן דעת. וע"כ הסיק דמש"כ הרמב"ם הוא לדין התלמוד, אבל האידינא משרבו בתי דין שאינם מהוגנים, לא דנים ע"פ אומדן דעת שהלוח עני וכשר ואין לו וכו', וכמש"כ בהל' סנהדרין. ובגידולי תרומה (שער ב, א, ד ד"ה ובמה) כתב לישב את קושיית הלחם משנה, וז"ל:

"ואמנם הטעם שהחליט הענין בזה ... נראה מפני שאין כאן שום חשש עוות הדין כי התם, דאי בחלוקה הראשונה שאין משביעין כשהמלוה מבקש לביישו, אין בכך כלום, דלפוטרו משבועה לעולם הוא דרך בטוח כי הוא שב ואל תעשה, וכמעט הוא הסתלקות מן הדין."

הרי דכל היכא שהוא הסתלקות מן הדין אין בכך כל חשש, ואף אם אין דנים ע"פ אומדן דעת, יכול להסתלק מן הדין באומדן דעת, וכמו שמסתלק מן הדין שאינו משביע הלוח כשמוחזק כעני והולך בתום, הוא הדין שיכול להסתלק מן הדין כשניכר שע"פ דין יש לנתבע נאמנות, וכל כוונת התובע לצערו ולהכפיש את שמו. והוא הדין כאשר יש למערכת הכשרות נאמנות וכנ"ל, והרי כל כוונת המפעל כדי להוציא שם רע על מערכת הכשרות, בעוד שכוונת

המערכת כשרות היא להעמיד הדת על תילה, אין מקום לקיים דיון ויש להסתלק מן הדיון. [ועיין עוד בדברי מלכיאל (ח"ג סי' קנג ד"ה והנה המ"מ), שכתב לישיב ע"פ המהרי"ט דלהחזיק דנים אף בזמן הזה ע"פ אומדנא, עיי"ש, וכן באבן האזל (מלוה ולוה ב,ד) מש"כ לישיב בקושיית הלחם משנה.]

ד. דיון שטעה

גם אם נניח שהיתה כאן טעות מצד מערכת הכשרות, טעות בעובדות או טעות בהלכה, יש לברר האם בכלל יש מקום לחייב את מערכת הכשרות. שהרי כל הטענה כאן היא על נזק בגרמא ולא בידיים, דהיינו מניעת ריוח של מבטל כיסו של חברו, שמונע מאחרים לקנות מוצרי המפעל. ויש להבהיר כי נדון דיון הוא בבחינת אי אפשר להחזיר הדיון, שהרי אי אפשר לחייב את מערכת הכשרות לחזור ולתת הכשר למפעל שאין לה בו אמון. ואף אם יטענו כי ע"י הברור תתברר טעותם והציבור יחזור וירכוש ממוצרי המפעל, הרי שהציבור לא ירכוש ממוצרי המפעל אא"כ גוף כשרות מוסמך יתן לו הכשר, ואף בלא ברור בבית דין הדבר אפשרי, ואם ישתכנעו רבני מערכת כשרות אחרת שהצדק עם המפעל, אפשר שלא ימנעו מלתת הכשר למפעל. אולם ביחס לציבור גדול או מפעלים החפצים (או המחויבים) לרכוש מוצרים בהכשר של המערכת שהסירה את הכשרות מהמפעל, אין אפשרות להחזיר הדיון. וכיון שכן הגדרת נידון דיון הוא בבחינת אי אפשר להחזיר הדיון. ועי"כ הא דאיתא בגמרא סנהדרין לגא (וכן במחבר בשו"ע חו"מ כה,א) דטועה בדבר משנה חוזר, לא שייך בנדו"ד, שהרי לא שייך להחזיר הדיון ולחייב מערכת כשרות לתת הכשר. ואם מצד מערכת כשרות אחרת שרוצה לתת הכשר, לשם כך אין צורך בדיון בבית דין.

הרי"ף בסנהדרין (יב,ב בעמוה"ר) הביא סברא דלרבי מאיר דמחייב בדינא דגרמי, אם טעה בשיקול הדעת אף שלא נשא ונתן ביד, ובאופן שאינו יכול להחזיר הדיון, שחייב לשלם מדינא דגרמי. ועל כך כתב הרי"ף, דאפילו לרבי מאיר, היינו דוקא במילי דנזיקין, אבל דיון שדן בטעות - אין לחייבו, דא"כ אין לך אדם שאינו מומחה שיהיה דיון. ועוד, דא"כ אף בטועה בדבר משנה במקום שאי אפשר להחזיר הדיון, יהיה חייב לשלם. אלא ס"ל שאין בכל אלו חיוב תשלומים מדינא דגרמי. וכן פסק הרמב"ם בה"ל סנהדרין ו,א:

"ואם אי אפשר להחזיר, כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים או שהיה אלם או שטמא דבר טהור או שהורה בכשרה שהיא טריפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה, הרי זה פטור מלשלם, אע"פ שגרם להזק, לא נתכוין להזיק."

וכן פסק במחבר בשו"ע חו"מ כה,א. ועיין בכסף משנה (סנהדרין ו,א) שכתב דפטור דוקא בלא נשא ונתן ביד, אבל נשא ונתן ביד הוי מזיק ממש. אמנם בסמ"ע כה,ז כתב לחלוק, דאף נשא ונתן ביד, אפילו טימא או האכיל בידיים ג"כ גורם להזיק מיקרי ולא מזיק ממש, כיון שכל כוונתו היתה לדון ולהורות הלכה למעשה ולא להזיק. וכן כתב הב"ח דמלשון הרמב"ם משמע דאפילו נשא ונתן ביד פטור. ואף שבש"ך שם ס"ק ד חולק וכתב להוכיח דבנשא ונתן ביד טובא עבד, מ"מ גם הש"ך מודה דמומחה וקבלוהו, אפילו נשא ונתן ביד פטור. ועיין עוד בקצוה"ח כה,א שכתב דהוי כגזלן בשוגג דפטור, עיי"ש. ועיין עוד בנתיבות כה,א, באמרי בינה (דיינים סי' ל), בשער המשפט כה,ג - ד, ואכמ"ל, דלא מיבעי שכאן הוי טפי מגי מומחים

וקבלום בעלי המפעל עליהם, אלא כאן אין זה נשא ונתן ביד, דהא מסירים את ההשגחה וממילא הציבור ימנע מלקנות. וע"כ כיון שאין זה נשא ונתן ביד, בכל ענין לשיטת הרי"ף והרמב"ם פטור מלשלם.

אמנם דעת התוס' והרא"ש דבטועה בדבר משנה ואי אפשר להחזיר הדין דחייב לשלם. דבגמרא סנהדרין לג, א איתא בפרה שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים. ואיתא שם דרבי טרפון טועה בדבר משנה, וסבר רבי טרפון שחייב לשלם. ואמרו לרבי טרפון שיש לו שתי סיבות לפטור; כיון שטעה בדבר משנה חוזר, ואף אם טעה בשיקול הדעת, מ"מ פטור כיון שהוא מומחה לרבים (עיי"ש בדרך השקלא וטריא בגמרא). ובהסבר קושיית רב המנונא לרב ששת (שם בגמרא) מבואר דאי טועה בדבר משנה חוזר, כיון דאילו הפרה היתה כאן לאו כלום עבדת, השתא נמי לאו כלום עבדת. ועיי"ש ברש"י דהבעלים הפסיד אנפשיה שהשליכה לכלבים. ובתוס' שם (ד"ה השתא) כתב דמיירי שרבי טרפון לא נשא ונתן ביד, דאם האכילה רבי טרפון לכלבים, טובא עבד. עוד הקשו בתוס' דאליבא דרבי מאיר אף בלא נשא ונתן ביד הו"ל להיות חייב. ותירצו בתוס' דסוגיא דהכא כרבנן, אבל אה"נ אליבא דרבי מאיר דדאין דינא דגרמי, חייב אף בלא נשא ונתן ביד וכמו במראה דינר לשולחני ונמצא רע. ומבואר מדברי התוס' דחייב הדיין בטעה בדבר משנה באופן שאין יכול להחזיר הדין, אליבא דרבי מאיר דמחייב דינא דגרמי. וכן כתב הרא"ש בסוגיא שם (סנהדרין ד, ה):

"והיכא דטעה בדבר משנה דאמר חוזר וליתיה לבעל הדין, אי נמי איתיה ולית ליה לשלומי, משלם הדיין מביתו אע"פ שלא נשא ונתן ביד, דקיי"ל כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי."

ובקצוה"ח כה, ב כתב בהסבר חיוב דיין כמזיק, דהיכא דקם דינא הוי מזיק ממש, דדיבור הוי מזיק, דבטימא את הטהור וזיכה את החייב, הוי מזיק ממש וחייב. ולדין דקיי"ל כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי, אפילו בטעה בדבר משנה חייב בטימא את הטהור. והסביר שם בקצוה"ח:

"ודע דהא דחייב לשיטת תוס' והרא"ש זיכה את החייב וטימא את הטהור משום דדיבור הוי מזיק ממש, ואלו עדים שהעידו עדות שקר אינם חייבים אלא משום גורם ... ולא אמרינן דיהיו חייבים משום מזיק ... דלא אמרינן דמזיק בדיבור חייב אלא היכא שהם הזיקו בפועל ממש וכמו הכהנים שפיגלו, דדיבור עושה פיגול וכן זיכה את החייב וטימא את הטהור, דיבור זה עושה היזק, דהא קם דינא ונעשה טמא במאמרו. אבל גבי עדים שהעידו עדות שקר, אין זה מתחייב ע"י עדותם כיון ששקר ענה באחיו אלא אגן מטעי קא טעי וסמכינן עליהו, ומשום הכי אפילו עדים החתומים בשטר אין זה היזק ממש כיון שלא הזיקו ע"י חתימתן כיון ששקר הוא אלא דאגן סמכינן עליהו ומשום הכי אינו מזיק, אבל דיין וכהן שפיגלו, כמאמרם כן הוא והוי היזק ממש."

והמשיך קצוה"ח דלפ"ז גם זיכה את החייב אינו מזיק ממש, לפמ"ש"כ הראב"ד בתמים דעים דהבעל דין פוטר עצמו מלהחזיר מה שגבה שלא כדין, דאומר לשכנגדו הראה לי ששלא כהלכה דנוני, עיי"ש. ומבואר בקצוה"ח דבטימא את הטהור קם דינא ומיד נעשה הנזק במאמר הדיין. משא"כ בזיכה את החייב, לא הדיין עושה הנזק אלא הבע"ד שאינו חפץ

לשלם מחמת הפסק המוטעה של הדיין. ודמי בכהאי גוונא לעדים שהעידו שקר, שלא הם המזיקים אלא אנו שטעינו בעדותם. (ועיין בנתיבות כה, סוס"ק ג מה שכתב לחלוק על הקצוה"ח). לפ"ז גם בנידון שלפנינו גם אם נקבל כאמת מוחלטת את טענת המפעל שהרבנים נותני ההכשר טעו בעובדות, וכל טענתם להסרת הכשרות מבוססת על עובדות לא נכונות, מ"מ אין כאן נזק מצד עצם ההודעה על הסרת הכשרות (אפילו בתוספת הנימוקים), שהרי אין הסרת הכשרות גורמת להפסקת הקניה אלא שציבור הלקוחות טועים (לשיטת בעלי המפעל) בנותני ההכשר, וא"כ הלקוחות הם המזיקים ולא מסירי ההכשר.

ובסמ"ע כה, ח כתב דאפילו ג מומחים וקבלוהו עליהו, חייבים לשלם בטעו בדבר משנה. אולם בש"ך שם ס"ק ה הקשה עליו וכתב דלא גרע משיקול הדעת דלרבנן חייב כשאי אפשר להחזיר, ואפ"ה פטור מומחה. ובעיקר הדין הסיק הש"ך כדעת הרי"ף, הרמב"ם, והברטנורה ובעל המאור, הרמב"ן במלחמות, העיטור, עיי"ש באריכות הדברים. ובסוף דבריו כתב לחלק בין פיגול לדיין שטעה, דבפיגול הזיק במחשבתו, משא"כ בפסק דין אין הכרח שבעל הדין יעשה כפסק הדיין, עיי"ש. ובתומים כה, ד כתב לישב את שיטת התוס' והרא"ש מקושיות הש"ך, וכתב דאין להוציא מהמוחזק ויכול לומר קים לי כתוס' והרא"ש, אולם גם התומים ס"ל דבמומחה וקבלוהו, לכ"ע פטור (ועיין באמרי בינה, דיינים סי' ל ד"ה ואם שהביא מקיצור פסקי הרא"ש כדעת הסמ"ע דלרא"ש ותוס' במומחה ג"כ חייב. אך כתב דצ"ע אם אין שם טעות סופר).

ה. כשכוונתו לטובה

ואף שיש מקום להאריך בסוגיא זו של דיין שטעה, אין כאן מקום להאריך למשי"כ לעיל שאין מקום לדו"ד בין בעלי המפעל לרבנים ואין מקום לתביעה, והאמור לעיל בענין דיין שטעה הוא אפילו לטענת בעלי המפעל ובהנחה שדבריהם צודקים, שאין לחייב בדין את הרבנים נותני ההכשר. ובכגון זה אף לצאת ידי שמים אין לחייב, ע"פ משי"כ המאירי על דברי הגמ' ב"ק נה, ב, בדין פורץ גדר בפני בהמת חבירו, וז"ל:

"גדולי המחברים פרשו דבר זה על הנזק ולא על הכותל, שאם על הכותל, אפילו הוא רעוע, חייב בדמי רעוע אף בידי אדם. ואם תפרש שהוא עומד לסתירה ויש כאן מצוה, א"כ אף בדיני שמים אין כאן חיוב. אלא שיראה לי הואיל ומ"מ מתכוין הוא להזיק ולא למצוה, חייב בדיני שמים."

ולפ"ז פשוט שענין הסרת ההכשר בכוונת הרבנים הוא לשם מצוה למנוע מכשולות כאלה או אחרים, ובודאי שאין להם כל ענין וכוונה להזיק, ואין מקום לחייב אף בדיני שמים. ובגמ' ב"ק נו, א בדין כופף קמתו של חבירו בפני הדליקה, דפירשה רב אשי דמיירי שעשה טמון ופטר השורף, דחידוש שחייב בדיני שמים, מהו דתימא שיאמר המכסה שבסך הכל כוונתו לטובה - לכסות הקמה, ובדיני שמים נמי לא לחייב, קמ"ל שחייב בדיני שמים. והקשו התוס' (בד"ה כסוי) כיון שכל החיוב הוא בדיני שמים, א"כ בשמים יודעים אם התכוין לטובה או לא. ותירצו התוס':

"וי"ל דאפילו במתכוין לטובה, שלא ימהר לשרוף ויוכל להציל בעה"ב בתוך כך, מ"מ בדיני שמים חייב, דאיבעי ליה לאזדהורי ולאסוקי אדעתיה שלא יבוא לו הפסד בכך."

וכן הביא בשטמ"ק (ב"ק נו, א ד"ה אבל) בשם תלמיד רבינו פרץ. ולכאורה בזה אפילו שהיתה כוונתו לשם מצוה, שיוכל בעה"ב להציל את הקמה, וכוונתו לטובה ולמצוה, בכל אופן חייב בדיני שמים. אלא שבשטמ"ק הביא את הרא"ה שפירש:

"אע"פ שכוונתו להזיק, אין מלאכה זו כדאי להתחייב עליה ואפילו בדיני שמים, קמ"ל."

והיינו שמפרשים את החידוש לרב אשי דאף שכוונתו להזיק, הו"א שלא יתחייב בדיני שמים, כיון שאינה מלאכה חשובה כל-כך להתחייב עליה. וכן הביא מדברי המאירי שנפטר מתשלומים היכא שטוען שלטובה ונתכוין, ואף שאם יטען כן יפטר מחיוב בידי שמים, קמ"ל שאם כוונתו היתה להפקיע מן התשלומים, חייב בדיני שמים.

ו. מניעת ריוח

אך כל זה אם נגדיר את נידון שלפנינו (אף לטענת בעלי המפעל) כדין גרמא ולא כגרמי, דהחילוק אם נתכוין לטובה או לא הוא בחיוב לצאת ידי שמים שהוא בגרמא. ולכאורה תביעת הנזק שיגרם בהסרת הכשרות היא תביעה על מניעת מכירות שמוגדר כמבטל כיסו של חבירו. ומצאנו לכאורה מחלוקת אם מניעת ריוח היא גרמא או גרמי. דהנה איתא בירושלמי (ב"מ ה, ג): אמר רבי יצחק, הדא אמרה, המבטל כיס חבירו, אין לו עליו אלא תרעומת. המבטל שדה חבירו, חייב לשפות לו. המבטל ספינת חבירו וחנות חבירו מהו. ולא איפשיטא. ובפני משה (שם ד"ה חייב) כתב החילוק בין מבטל כיסו של חבירו למבטל שדהו; "דבפירות השדה הריוח מצוי הוא וידוע, והוי כמאבד נכסי חבירו בידיים". לאמור - במעות אין הריוח מצוי וידוע, ופעמים שיש ריוח ופעמים שאין ריוח, משא"כ בשדה, אם לא מובירים אותה, בדרך כלל מוציאה פירות והוי ריוח מצוי וברור, וע"כ המבטל צריך לשפות את בעל השדה. ובחנות וספינה הספק הוא דלכאורה הריוח מצוי כשדה, אולם מאידך גם ההפסד מצוי, עיי"ש בפני משה בהסבר הספק. ועיין סמ"ג (עשין פב, הל' שותפין ד"ה בירושלמי גרסינן) שכתב דגם במבטל חנותו וספינתו אין לו עליו אלא תערומת, והיינו דמחמת הספק לא מפקינן ממונא, משא"כ במבטל שדהו, אינו תלוי בדעת אחרים כי אם בטורח עצמו, עיי"ש. לפ"ז כל עסק מסחרי שמוכר או מייצר, דמי לחנות ולספינה, דמחד הריוח מצוי, ומאידך גם ההפסד מצוי, וע"כ ספק אם דומה לשדה או לכיס. וכן בנדון שלפנינו שמונע מכירות ע"י הסרת הכשרות, ולדברי בעלי המפעל - שלא בצדק, הרי גם לטענתם הוי ספק אם חייב לשלם, גם אם טענת בעלי המפעל תתברר כאמת.

ובהסבר חילוק הירושלמי בין כיס, שדה וחנות, כתב בתש' חוות יאיר (סי' קנא, הובאו דבריו גם בקצוה"ח שי, א) דבית וספינה עומדים להשכיר ודרך העולם שאינם עומדים פנויים, דשכיחי הרבה שוכרים, ואין הבעלים צריכים טורח מיוחד; "משא"כ מעות דצריך התחכמות והתעסקות, קניה ומכירה וחליפין", ע"כ אפילו ידוע כיום שהיה בעל המעות מרויח אם היו

מעותיו בידו, פטור המבטל. ועיין לעיל דבסמ"ג מבואר דהחילוק הוא אם תלוי בדעת אחרים או רק בדעת עצמו.

ובדברי הירושלמי המחייב במבטל שדהו של חבירו, התקשו הראשונים מדברי המשנה ב"מ קד, א: המקבל שדה מחבירו והובירה, שמין אותה כמה ראויה לעשות ונותן לו, שכך כותב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. ומבואר לכאורה דחייב במבטל שדהו מפני שכתב לו אם אוביר וכו', הא לא כתב לו פטור. קושיה זו הקשו הראשונים, עיין בנימוק"י ב"מ (סא, ב בעמוה"ר) שתירץ:

"אלא ודאי כל הני דדרשי לשון הדיוט עבדי לה כתנאי כתובה, שאע"פ שלא נכתב כאילו נכתב דמי ... שכיון שהיה מנהג פשוט וכולן עושין כן וכל המקבל על דעת כן מקבל, הרי הוא כתנאי בית דין שאע"פ שלא נכתב כאילו נכתב דמי. ולפיכך אמרו בירושלמי דהדא אמרה דהמבטל שדהו של חבירו חייב לשפותו אע"פ שלא כתב, מאחר שנהגו כך. ובעו התם בירושלמי חנותו מהו ספינתו מהו, כלומר דמספקא לן מאחר שנהגו לכתוב בקבלנות שדה, אם יהיה הדין כן בשאר קבלנותא דספינה וחנות."

מבואר מדברי הנימוק"י שגם בשדה אינו חייב לשלם במוביר את השדה אא"כ התחייב וכתב לו, או במקום שיש רגילות להתחייב ולכתוב כן, שאף אם לא כתב, כנכתב דמי. לפ"ז דוקא בדברים שיש רגילות להתחייב שישלם אם לא יעבוד כראוי, כגון בקבלן וכד', אבל בסתם שאין דרך להתחייב, אין לחייב במבטל כיסו של חבירו.

וכן מוכח מדברי הראשונים שלא פסקו כדברי הירושלמי. תוס' ב"ק כ, א (ד"ה זה) כתב דאפילו בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, פטור הדר בחצר חבירו כיון שלא נהנה; "אע"פ שגרם הפסד לחבירו, דאפילו גירשו חבירו מביתו ונעל דלת בפניו, אין זה אלא גרמא בעלמא". וכן כתב הרא"ש (ב"ק ב, ו), דאף המקבל שדה והובירה, אינו חייב אלא משום דדרשינן לשון הדיוט, ודלא כרי"ף שפסק שאם החצר קיימא לאגרא, חייב לשלם מפני שמפסידו (עיין ב"ק ט, א בעמוה"ר). ועיין ברמב"ם ה"ל שכירות ח, יג דחייב המוביר לשלם, מפני שכך התחייב וכתב לו (ובאופן שאין בו אסמכתא ודבר שאינו קצוב), הרי דבלאו הכי אינו חייב. ובשו"ע חו"מ שכח, ב פסק דחייב לשלם, ומשמע אף בלא כתב לו אם אוביר וכו'. ועיין בסמ"ע ס"ק ג דכיון דרגילות לכתוב, הו"ל כאילו כתב, עיי"ש.

ויש עוד להאריך בענין זה של מבטל כיסו של חבירו, אין כאן מקומו, הואיל ולדינא עולה ברור שעסק כמפעל המייצר ומוכר, דמי לשכר חנות, דאף לירושלמי הוי ספיקא ואין להוציא, וכמש"כ בסמ"ג דדמי חנותו לכיסו של חבירו, ופטור. ולמה שפסקו הראשונים כתלמוד דידן דאף בשדה אינו חייב אא"כ התחייב, א"כ בכל ענין פטור מדיני אדם דהוי גרמא, וחיוב ידי שמים אין כאן וכמש"כ לעיל, דסו"ס כוונתו לטובה. ועוד, דאין מקום לחייב בדיני שמים בכגון זה, כיון שקיים להם לרבני מערכת הכשרות כוונתיהו וכל כוונתם לשם שמים, ולא שייך לחייבם בדיני שמים.

ולכל ההגדרות שנגדיר את החילוק בין גרמא לגרמי, נראה שאין בנדו"ד חיוב של גרמי אלא של גרמא. הרשב"ם (ב"ב צד, א ד"ה נותן לו) כתב דגרמא בנזיקין פטור וגרמי חייב, דגרמא היינו כגון השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן:

"שההיזק ניכר אבל אינו עושה אותו בידיים אלא גורם עכשיו שיבוא היזק ממילא לאחר זמן, אבל דינא דגרמי בידיים הוא מזיק אלא שאין ההיזק ניכר."

הרי שכל שאינו עושה בידיים אף שהוא ניכר, חשיב גרמא. משא"כ אינו ניכר ובידיים, הוי גרמי. והרא"ש (ב"ב ביז, וכן ברא"ש ב"ק ט, יג) כתב ופרט המקומות בהם גרמא בנזיקין פטור ומתי חייב בגרמי. ובחילוק בין גרמא לגרמי כתב:

"ויש לחלק, דכל היכא דהוא בעצמו עושה ההיזק לממון חבירו וברי היזקא, מיקרי דינא דגרמי וחייב."

ע"כ בשורף שטרותיו של חבירו או מוחל, הוא בעצמו מזיק לממון חבירו. וכן במראה דינר לשולחני, במה שמאשר את טיבו, הוא פטור את הנותן, עיי"ש בדברי הרא"ש ובש"ך ריש סי' שפו. לפ"ז בהסרת ההכשר לא חשיב ברי היזקא, דאפשר שהלקוחות יקנו ע"א הסרת ההכשר, ועכ"פ לא יפגעו מכירות מוצרי המפעל.

עוד כתב הרא"ש שם לחלק בין אם הנזק נעשה מיד בשעת מעשה, הרי זה גרמי וחייב, כמו שורף שטר ומוחל, דמיד אינו יכול לגבות חובו, וכן מראה דינר לשולחני, מיד הוא פטור כשנותן לו הדינר ע"פ חו"ד השולחני, וכן דיין שטעה, ההיזק בא מיד. אבל המסלק את הכרים בשעת סילוקו עדיין לא נשבר הכלי עד שיגיע לארץ, וכן השולח את הבערה ביד חשו"ק, בשעה שמוסר הבערה לחשו"ק לא נעשה הנזק, עיי"ש. ועדיין צ"ע אם חשיב הסרת ההכשר כנזק הנעשה מיד. ומ"מ כיון שכל הטענה היא על נזקי מניעת ריוח, הרי שאין כאן אלא גרמא - אף אם נקבל את טענת בעלי המפעל - ואין מקום לחייב בידי אדם או בידי שמים.

ז. מבייש בדברים

ועדיין היה מקום לדון בתביעת בעלי המפעל שעצם הסרת הכשרות עם פרסום מניעי ההסרה, כשדעתם וטענתם המניעים הינם לא נכונים ונובעים ממניעים פסולים, מהוים פגיעה בשמו הטוב של המפעל, ובאופן אישי בבעלי המפעל ומנהליו. והנה דין המבייש את חבירו נאמר מעיקר הדין במי שעושה מעשה בגוף חבירו ומביישו אך לא במבייש בדברים. דהנה במשנה ב"ק צ, א תנן דאם רקק והגיע בו רוקו, נותן לו ארבע מאות זוז. ובגמ' שם צא, א: אמר רב פפא, לא שנו אלא בו אבל בבגדו - לא. ונהו כי בייש בדברים. אמרי במערבא משמיה דרבי יוסי בר אבין, ביישו בדברים פטור מכלום. והרא"ש בב"ק ח, טו, כתב וז"ל:

"ונראה לי טעמא משום דכתיב והחזיקה במבושיו, דמשמע דלא חייבה תורה אלא על בושת גופו, אבל בושת דברים או רקק על בגדו פטור. ורב שרירא ז"ל כתב דאף על

בושת דברים מנדים אותו עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו. ומסתברא דיותר בושת בדברים מבושת של חבלה, דאין דבר גדול כלשון הרע ודבה שאדם מוציא על חברו."

הרי שמעיקר הדין חיוב בושת הוא על מעשה בגופו כדאיתא בגמרא וכדאמרו במערבא, אך מ"מ מנדים מי שמבייש בדברים עד שיפייס למתבייש. וכל זה הוא מתקנת הגאונים שכך נהגו, וכמו שמצאנו לענין דברים שאין בהם חסרון כיס או שאינם מצויים, דאף דהאידינא לא עבדינן שליחותיהו, מ"מ מנדים עד דמפייס לניזק, עיין ברא"ש בפירקין (ב"ק ח, ב-ג), והוא הדין במבייש בדברים שהוא תקנת הגאונים שיפייס לניזק. וכן מבואר בדברי הרא"ש בתש" קא, ט, וז"ל:

"אמנם נהגו בכל מקומות מושבות ישראל לעשות תקנה וסייג לדבר, להטיל חכה בפי בעלי לשון ולקנוס המבייש, הכל לפי הענין. וכן יעשו בית דין בכל ענין לפי הראוי, הכל לפי המבייש והמתבייש."

ומבואר שמקור הדבר הוא מנהג שנהגו בקהילות ישראל, ועיין בשו"ע וברמ"א חו"מ תכ, לח, ובתש" רמ"א סי' מה. והרמב"ם בהל' חובל ומזיק ג, ה, פסק וז"ל:

"המבייש את חברו בדברים או שרקק על בגדיו, פטור מן התשלומין. ויש לבית דין לגדור בדבר בכל מקום ובכל זמן כמו שיראו. ואם בייש תלמיד חכמים, חייב לשלם לו בושת שלימה אע"פ שלא ביישו אלא בדברים. כבר נפסק הדין שכל המבייש תלמיד חכמים אפילו בדברים, קונסין אותו וגובין ממנו משקל חמישה ושלשים דינר..."

ומבואר מדברי הרמב"ם דאף דמעיקר הדין פטור מתשלומים, מ"מ לבית דין יש כח לגדור חוץ מן הדין. וכח בית דין בזה הוא מכח הפקר בית דין הפקר. והביא דבריו המאירי בחידושו לב"ק צא, א, הן לענין כח בית דין והן לענין מה שאמרו בירושלמי לענין מבייש תלמיד חכם, והוסיף וז"ל:

"ואף שאר העם, אע"פ שהמביישם בדברים פטור, עוון גדול הוא, וכבר אמרו כל המלביין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא. ומכל מקום גדולי המחברים פרשוה באדם כשר. ויראה לי בכוונתם שאם הלבנו לכוונת תוכחה, כדי שיתבייש ועוזב מתוך בושתו דרך רעה שלו, רשאי ותבא עליו ברכה, והכל תלוי בכוונת הלב, והרי נאמר ויראת מאלוקיך."

לפי"ז כל היכא שכוונת המבייש לשם שמים, אין לחייבו. וטעם הדבר, דכיון דכל דין חיוב מבייש בדברים הוא מכח מנהג ותקנת הגאונים ולא מעיקר הדין, ע"כ י"ל דבכהאי גוונא לא נהגו לחייב המבייש. והוא הטעם לדברי היש"ש (ב"ק ח, מא) שהביא בשם מהר"מ דהיכא שתבע את חברו מחמת ביוש דברים והוצאת שם רע והנתבע כופר, אין בו דין שבועה כי אין בו דררא דממונא, אפ"ה יש רשות לקהל לפייס דעתו כדי שלא יתגבר הריב, ועי"ש מש"כ על אופן השקטת הריב. והיינו דכיון דאין זה חיוב מעיקר הדין אלא למיגדר מילתא, בית דין פועל בזה לפי שיקול דעתו להשקיט המריבה ולתועלת הענין ותועלת הציבור.

לאמור לעיל נראה דבנידון דידן אין מקום לדון בטענה של בושת דברים. דכיון שרבני מערכת הכשרות עושים מלאכתם לעמוד על משמר הכשרות, וגם אם לדברי בעלי המפעל הם טעו בכוונה תחילה, מ"מ בתביעת נזק זה שהוא מכח מנהג וכח בית דין לגדור מילתא, יכול בית דין להפעיל שיקול דעת אף קודם הדיון ולמנוע התדיינות שתצית אש ולהבה ותפגע באלו העומדים על משמר הכשרות.

לאור האמור לעיל אין לקבל את תביעת בעלי המפעל, ואין לדון או לתת צוים בתביעה זו.

מסקנות

- א. פניית בעל מפעל לגוף נותן כשרות בבקשה שיתן כשרות למפעל, הרי זה הכרזת אמון כלפי גוף נותן ההכשר, ומתן נאמנות להסרת ההכשר ע"פ שיקול דעת הרבנים נותני ההכשר.
- ב. נתינת הכשר או הסרתו הם ענינים הלכתיים, ואין בית דין מוסמך לבקש מרבני נותני הכשרות נימוקים מדוע הסירו את ההכשר.
- ג. נאמן שליח בית דין לומר שהלך להזמין את פלוני והלה סרב, ובית דין יוציא שמתא על המסרב ע"פ דברי שליח בית דין.
- ד. טעם הדבר מבואר בראשונים, דשליח בית דין אינו משקר ומרתת לשקר, ע"כ משמתין לאלתר ע"פ דבריו. או שנאמנות זו היא מכח בית דין שנתנו לו הנאמנות.
- ה. כמו כן כשקיימת הסכמת רבים לנאמנות, הרי זה נאמנות של נאמן עלי אבא ואביך וכו'.
- ו. וכן י"ל לענין גוף נותן כשרות שנאמנות הרבנים שואבת כוחה מהציבור נותני האמון במערכת הכשרות.
- ז. יכול דיין להסתלק מן הדין כאשר לפי אומדן דעתו יש כאן דין מרומה וכד'.
- ח. דעת הר"י והרמב"ם שדיין שטעה ואי אפשר להחזיר הדין, אין לחייבו מדינא דגרמי. וי"א דזה אפילו בנשא ונתן ביד, ויש חולקים וסוברים דוקא בלא נשא ונתן ביד.
- ט. דעת התוס' והרא"ש דבטועה בדבר משנה ואי אפשר להחזיר הדין, שחייב לשלם.
- י. הקצוה"ח הסביר דדבור דיין הוא מעשה ממש ואם הזיק בדבורו ובפסקו הוי מזיק, ודוקא במקום שמיד קם דינא כגון בטימא את הטהור.
- יא. מזיק בגרמא אין מקום לחייבו בדיני שמים, אם כוונתו למצוה ולא להזיק.
- יב. המבטל כיסו של חברו פטור, כיון שמעות צריכות חכמת התעסקות, ואינו יכול לטעון על ריוח ברור. משא"כ במבטל חנותו או ספינתו, שעומדים להשכיר ואין הדרך שיעמדו ריקם.
- יג. לשיטת הבבלי גם בשדה אינו חייב על הוברתה, אא"כ התחייב להדיא.
- יד. תביעת נזיקין על הסרת כשרות היא תביעה על נזק גרמא.
- טו. המבייש בדברים - מעיקר הדין חיוב בושת הוא בעשה מעשה בגופו ולא במבייש בדברים, רק נהגו לחייב מבייש בדברים. וכאשר כוונת המבייש לשם שמים, אין לחייבו.